

YOSHLARNING KASB TANLASHI- HAYOT SIFATINI OSHIRISHNING MUHIM OMILI

Raxmonova Mavjuda Umaraliyevna

*Qashqadaryo viloyati Koson tumani 93-umumiy
o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi*

Annotatsiya. Kasbga yo'naltirish- shaxsning bo'lg'usi kasbiy faoliyat sub'ekti sifatida o'ziga nisbatan shakllanish jarayonini o'taydi, ya'ni kelajakda bozor iqtisodiyoti munosabatlariga moslashib boradi. O'quvchilarning kelajakda to'g'ri yo'l tanlashlari uchun to'g'ri yondashish muhim ahamiyatga egadir

Kalit so'zlar: o'quvchi, ta'lim-tarbiya, pedagog, amaliyotchi psixolog.

KIRISH

Aksariyat umumta'lim maktablarida kasb-hunar ta'limi dasturlarini tashkil etish va 11-16 yoshdagi bolalarni kasbga yo'naltirish kombinatsiyasi orqali amalga oshiriladi. O'n olti yoshdan oshgan o'quvchilar, ya'ni majburiy ta'lim vasiyligidan chiqqanlar uchun kasbhunarga o'rgatish qo'shimcha ta'lim resurslarini jalb qilgan holda kengaytirilgan dasturlarga kiritilgan. Ta'kidlash joizki, umumta'lim maktabida o'quvchilarning shaxsiy rivojlanishi bilan bir qatorda o'qitishning faol shakllari va usullarini qo'llash orqali muayyan kasb-hunar bo'yicha amaliy tajriba o'zlashtirishga ham katta e'tibor beriladi. Buning uchun o'quv jarayoniga turli xil simulyatsiya dasturlari va ish amaliyoti kiritilgan. Shunday qilib, 1986 yildan boshlab Buyuk Britaniyada umumta'lim maktablari negizida mini-korxonalar tashkil etila boshlandi, ular ishida o'quvchilar o'zlari taqdim etilayotgan mahsulot yoki xizmat turini belgilaydilar, ya'ni marketing tadqiqotlarini o'tkazish, savdo qilish.

Bunday faoliyat o'quvchilar o'rtasida kasbiy qiziqish va moyillikni rivojlantirishga yordam beradi, o'qituvchilarga o'zlashtirilgan tadbirkorlik ko'nikmalarni amaliy faoliyat jarayonida samarali oshirishga imkon beradi.

O'quv jarayonida o'quvchilar professional maslahatchilar tomonidan kasbiy yo'nalishi bo'yicha 11 yoshdan boshlab tanlashiga imkon beriladi.

Kasb-hunarga yo'naltirish maktab ta'limining dastlabki bosqichlarida boshlanadi va davom etadi. Shuni ta'kidlash kerakki, professional maslahatchilar har bir yosh bosqichida ishlaydi va o'quvchiga yordam beradi. Britaniyalik mutaxassislar buni zarur deb hisoblaydilar:

1) ta'lim jarayoniga o'z hissasini qo'shadigan kasbga yo'naltirish dasturlarini joriy etish;

2) rolli va ishbilarmonlik o'yinlari va treninglarda uslubiy materiallardan faol foydalanish; ishning guruh usullaridan foydalanish foizining sezilarli darajada oshishi;

3) kasbga yo'naltirishda norasmiy tashkilotlarga yordam ko'rsatish (ommaviy axborot vositalari);

4) vositachilik vazifalarini bajaradigan va mijozlarga o'zlarining kasbiy kar'eralarini mustaqil ravishda qurish uchun zarur bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlariga yordam beradigan professional maslahatchilarni tayyorlashni takomillashtirish;

Britaniyada o'quvchilarni kasbga yo'naltirishda Djim Barretning «Ishonchli layoqat testi» mashhurdir. Uning maqsadi, asosan, shaxs intellektining umumiy quvvati va yo'nalishlarini o'rganishga qaratilgandir. Bundan tashqari, tadbirkorlikka oid layoqatlarni o'rganishga qaratilgan turli usullar ham qo'llaniladi.

Daniyada Evropadagi eng demokratik ta'lim va kasbga yo'naltirish tizimi shakllangan. U yoshlarning ochiq ta'lim kontseptsiyasiga asoslanadi, qadriyatlarni e'tirof etadi va hurmat qiladi. Bu davlatda ko'p yillar davomida mavjud bo'lgan norasmiy ta'lim an'anasi mavjud bo'lib, amaliyotga katta ge'tibor beriladi. O'rta maktab o'quvchilari ijtimoiy loyihalarda faol ishtirok etadilar, majburiy maktab kursini tinglagandan so'ng, o'quvchilar sertifikatga ega bo'ladilar. Ushbu hujjat muhim, chunki oliy ta'lim muassasasiga murojaat qilish uchun yetarli hisoblanadi.

Kasbga yo'naltirishga yoshlarning kasbni erkin va mustaqil tanlashning ilmiy-amaliy tizimi sifatida qarash lozim. U har bir shaxsning ham shaxsiy xususiyatlarini, ham xalq xo'jaligi manfaatlari nuqtai nazaridan mehnat resurslarini to'laqonli taiminlash, bozor iqtisodiyoti munosabatlari zaruriyatini hisobga olish kerak.

Hozirgi kunda umumiy o'rta ta'lim maktablarida tashkil etilayotgan kasbga yo'naltirish ishlari o'quvchilarning jamiyatimizda o'z o'rnini topishlariga katta yordam beradi. Bu jarayonda mintaqaviy kasblarni targ'ib qilish bilan birgalikda, o'quvchilarga kasblar to'g'risida ma'lumot berish, konsultatsiyalar o'tkazishga yordam beradi. Shu bilan birgalikda kasbga yo'naltirish bo'yicha ta'lim muassasalarida psixologlarning, maktab pedagogik jamoasining vazifalarini, kasbga yo'naltirish tadbirlarini amalga oshirishda ham katta ahamiyat o'ynaydi.

Yoshlarga ta'lim –tarbiya beruvchi o'qituvchi, ustoz, murabbiy, ta'lim xodim, mutaxassis, rahbar nafaqat bilimdon, balki eng avvalo, yuksak insoniy sifatlar sohibi bo'lishi lozim. Darhaqiqat o'quvchi yoshlarning fanga qiziqishi yoki kasb-hunar tanlashni, uni o'rnganish, malakali mutaxassis bo'lib yetishishiga talim- tarbiya beruvchilarning ma'lakali mutaxassis bo'lib yetishida ta'lim-tarbiya beruvchilarning ma'naviyasi axloqiy fazilati bilimda maxorati mehnat sevarligi fidoiyligi bir so'z bilan aytganda, ijtimoiy- madaniy kamoloti muhim ahamatga ega. Shuningdek ularning kasb madaniyati ham alohida o'rin tutadi. Zero mutaxassis xodimning maxorati yoki kasb madaniyati qanchalik yuksak bo'lsa, uning faoliyati shunchalik samarali bo'ladi.

Pedagog kadrlarni kasb mahoratini oshirishni, kasb madaniyatini yuksaltirishni hayotning o'zi taqozo etmoqda. Buning uchun esa o'quv tarbiya muassasalarida

o'qituvchining kasb mahorati va kasb madaniyati haqida tez-tez kengash va suhbatlar o'tkazib turish ma'ruzalar o'qish foydadan holi bo'lmaydi. O'qituvchilar zamon talablaridan kelib chiqqan holda o'z faoliyati va bilimlarini nazorat qilish va baholash, xatolarini tahlil qilish, o'ziga o'qituvchilik sifatlarini rivojlantirish, o'z-o'zini qayta tayyorlash va tarbiyalash imkoniyatlariga duch keladi. Hozirgi vaqtda ta'lim- tarbiya ishi nafaqat vatanimiz kelajagi bo'lishi yoshlar hayotida, balki har bir kishi faoliyatida, umuman jamiyat taraqqiyoti va ijtimoiy tizimda o'ta ahamiyatlidir. Ta'lim- tarbiyasiz kelajakda o'z samaralarini beruvchi islohot yo'q. Axloq va madaniyatni yuksaltiruvchi vosita ta'lim- tarbiyadir madaniyatsizlik esa illat. Ijtimoiy hayotni takomillashtirish uchun insonning o'zi axloqiy jihatdan kamol topishi lozim inson butun hayoti orqali butun umri mobaynida tarbiyalanadi. Maktab o'quvchilarida kasb-hunar tanlashga ko'malashishning asosiy maqsadi umumiy o'rta ta'lim muassasalarida kasb-hunarga yo'naltirish ishlarini tashkil etish, o'quvchilarda kasbiy bilimlarni va motivatsiyani, ijtimoiy hayotdagi kasbiy olamga moslashuv va jamoaviy hamkorlik ko'nikmalarni shakllantirish.

Bugungi kunda har bir insonning kasblar olamida o'z-o'zini topishi, kasbiy o'zligini anglashi, jamiyatda o'z o'rnini topishga intilishi va unga qiziqishlari kun sayin ortib bormoqda. Minglab kasblar ichida qaysi birini tanlash, unga shaxs moyilligi, layoqati va qiziqishlarining mos kelishi yoki kelmasligini bilish shaxs istiqbolida muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa o'quvchi- yoshlarni kasbga yo'naltirish umumta'lim maktabi ishining tarkibiy qismidir. Ma'lumki, agar kasb to'g'ri tanlangan bo'lsa, inson uchun mehnat quvonch, ijodiy ilhom manbaiga aylanadi, bu esa inson uchun ham, jamiyat uchun ham foydalidir. Shu o'rinda psixologlarimiz ta'kidlaganidek, insonning o'zi hohlagan kasbni erkin tanlashi nihoyatda katta ahamiyatga ega. Inson sevgan ishi bilan shug'ullansa, u bu ishdan xursand bo'lishi, qanoat hosil qilishi, ko'p tashabbus ko'rsatishi, charg'imag'ayrat bilan ishlashi mumkin. Maktabda olib boriladigan faol o'quv faoliyati har bir o'quvchi o'z aqliy qobiliyati va eng avvalo tafakkur tiniqligini, mantiqan to'g'ri fikrlashni, tafakkurning mustaqil va original bo'lishini, topqirlikni, chuqur mulohaza qilishni, aqliy teranlik va o'ziga tanqidiy munosabatda bo'lishni rivojlantirish imkonini beradi.

Irodaviy sifatlarni, ya'ni: dadillik, qat'iyat, intizomlilik, o'ziga va o'z kuchiga ishonish, o'zini idora qila bilish, og'irvazmin bo'lish singari fazilatlarini rivojlantirishga ham harakat qilish kerak. Mana shu sifatlarning hammasi birga qo'shilib mehnatga bo'lgan qobiliyatni ta'minlaydi.

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, kasb tanlash katta hayot yo'lidagi eng muhim qadamdir. Inson hayotda o'zini baxtli his etishi uchun albatta, atrofida mehribon, sevimli insonlar bo'lishidan tashqari, o'z qiziqishi bilan amalga oshiradigan kasb-hunarga ham ega bo'lishi zarur. Ba'zi yoshlar ko'p yillar orzu qilib yurgan

mutaxassislik uchun oliy ta'lim muassasasiga hujjat topshirish damlari yaqinlashganda, «Men kelajakda shu sohaning mutaxassisi bo'la olamanmi, bunga mening bilimim va iqtidorim yetadimi?» — deb o'ylanib qoladilar. Ayrimlar o'zlarining ko'p yillik orzularidan ham voz kechib, hozirgi kunda dolzarb ahamiyatli o'rin tutayotgan sohaga qiziqib, kutilmaganda o'z fikrlarini o'zgartiradilar. Asosiysi, yoshlar to'g'ri yo'lni tanlash o'z hayotlari oldida juda katta mas'uliyatli vazifa ekanligini yaxshi bilishlari va faqatgina qiziqishlari yuqori bo'lgan kasb sirlarini egallashga intilishlari zarur. Kasbning faqat tashqi yoki xususiy bir jihatiga qiziqishi o'quvchini ko'p muammolarga olib keladi. Jumladan, kasb tanlash formulasiga ko'ra o'quvchida mavjud bo'lgan qobiliyat va salomatligi o'zaro mos kelmasligi mumkin. Kasb tanlashda hal qilinishi lozim bo'lgan har qanday masalaga kompleks yondashish, muammoning barcha qirralarini o'zaro mujassam holda tasavvur qilish hamda uning talablarini har tomonlama qondiradigan yechimni topish muhim ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Boltaboyev S.A va boshqalar. “Kasb tanlashga yo'llash” ma'ruzalar matni. Toshkent. Nizomiy nomli TDPU 2003
2. Musilmanov N.A, Mullaxmedov R.G “Kasb tanlashga yo'llash” Toshkent 2007
3. O'zbekiston Respublikasida o'quvchi yoshlarni kasb-hunarga yo'naltirish tizimini rivojlantirish konsepsiyasi. Toshkent. O'quvchilarni kasb-hunarga yo'naltirish va psixologik-pedagogik Respublika tashxis markazi. 2010